

Grażyna Jakimińska

Dwudziesty tom "Problemów slovianoznavstva"

Rocznik Lubelski 23-24, 182-185

1981-1982

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

jedynie z najbardziej bogatymi kurhanami Scytii, dlatego też uznany został za pierwszorzędne źródło do poznania jej historii i kultury.

W sygnalizowanym opracowaniu autor publikuje pełny materiał źródłowy oraz przedstawia jego naukową interpretację. Poza nowym, szczegółowym opisem wszystkich zabytków (s. 16—144) B. Mozolewskij przeprowadza analizę obrządku pogrzebowego i kultury materialnej oraz referuje wnioski na temat miejsca „Tołstoj Mogiły” wśród współczesnych kurhanów dolnego Podnieprza. Bardzo zasadny wydaje się proponowany przez autora podział scytyjskich mogił i cmentarzysk kurhanowych, oparty o kryteria wielkości nasypów i bogactwa wyposażenia, pozwalający równocześnie na społeczne rozwarstwienie pochowanych w nich zmarłych. Nadzwyczaj bogate, choć nie w pełni zachowane, wyposażenie grobu centralnego, przy którym pochowano sługi i konie, bogata stypa, której ślady pozostały w rowie otaczającym pierwotnie mogiłę i na przylegającym doń niewielkim placu, dają podstawy do zaliczenia zmarłego do najwyższej warstwy scytyjskiego społeczeństwa. Ilość ofiar z ludzi pozwala porównywać „Tołstą mogiłę” jedynie z najbogatszymi kurhanami Scytii, w których chowano przedstawicieli rodu królewskiego.

B. M. Mozolewskij sporo miejsca poświęca charakterystyce kultury materialnej i sztuce Scytów, zwracając uwagę na ich rozległe kontakty z mieszkańcami innych terytoriów. Mówiąc o związkach z Trakami, wydaje się, że powinien rozszerzyć je także na Celtów, gdyż musiały być przez nich inspirowane niektóre elementy sztuki zarówno trackiej, jak i scytyjskiej (H. G. Hüttel, *Keltische Zierscheiben und thrakischer Pferdegeschirrschmuck*, „Germania”, 1978, J. 56, s. 150—171).

Opracowanie uzupełnia wykonana przez S. I. Kruca analiza antropologiczna zmarłych pochowanych w „Tołstoj Mogiły”.

W zakończeniu tej krótkiej informacji należy wyrazić uznanie, że jedna z największych sensacji archeologicznych ostatnich lat doczekała się pełnej publikacji w postaci wzorowego pod każdym względem — fachowym i wydawniczym — opracowania.

Jan Gurba

Dwudziesty tom „Problemów słowianoznawstwa”

Badań nad historią Słowian zachodnich i południowych mają dawne tradycje wśród historyków radzieckich. Obok wychodzącego w Moskwie „Sovietskogo słowianoviedienija” problemom tym poświęcone było czasopismo „Ukraińskie słowianoznawstwo”¹. Jego kontynuacją są wydawane obecnie we Lwowie „Problemy słowianoznawstwa”. Kolejny dwudziesty numer czasopisma zawiera „artykuły, komunikaty i przeglądy, poświęcone aktualnym zagadnieniom słowiańskiej historii i historiografii”. Autorami zamieszczonych prac i informacji są uczeni Lwowa, Kijowa, Moskwy, Charkowa, Łucka, Równego i Iwano-Frankowska. Poruszana problematyka obejmuje zagadnienia ekonomiczne, społeczne i polityczne w okresie od wieku XVI do czasów współczesnych. Główny przedmiot zainteresowań stanowią w omawianym tomie zagadnienia związane z historią XX w. Ponadto przeszło połowę prac poświęcono problemom dziejów Polski i z tego powodu tom ten może zainteresować historyków polskich.

¹ Pierwsze cztery tomy tego czasopisma zostały omówione w „Roczniku Lubelskim”, T. XV, 1972, s. 267—272 przez Ryszarda Szczygła.

Serię artykułów otwiera praca Leonida O. Zaszkilniaka *Nowa konstytucja ZSRR i zagadnienia budownictwa konstytucyjnego w krajach socjalistycznych* (s. 4—15). Autor podkreślił historyczne znaczenie konstytucji ZSRR z 1977 r. Wskazał, w jaki sposób doświadczenia wyniesione z budowy państwa rozwiniętego społeczeństwa socjalistycznego znalazły odbicie w nowej konstytucji radzieckiej i w konstytucjach państw sąsiednich. Wnioski stąd wypływające mają ważkie znaczenie w dziele dalszego rozwoju teorii marksistowsko-leninowskiej i praktyce budownictwa socjalizmu i komunizmu.

O współpracy młodzieży radzieckiej i bułgarskiej w ramach procesu socjalistycznej integracji pisze W. T. Denisiuk (s. 65—71). Na przykładzie współczesnych wzajemnych kontaktów młodego pokolenia zauważyć można, co podkreśla autor, znaczenie tej współpracy w wychowaniu młodzieży.

T. W. Ignatiewa z Instytutu Słowianoznawstwa i Bałkanistyki Akademii Nauk ZSRR opublikowała badania dotyczące historii walk demokratycznych sił Bułgarii ze skrajną lewicą opozycją we wrześniu 1944 r. (s. 23—31). Z kolei w dziale poświęconym historiografii O. S. Biejlis pisze o walce narodu bułgarskiego przeciw faszystom w czasie II wojny światowej (s. 142—152), a A. I. Czernij poświęca swój artykuł problemom związanym ze stosunkiem burżuazji do prowadzonej przez Bułgarską Partię Komunistyczną polityki socjalistycznej industrializacji (s. 103—110).

Wspomniałam poprzednio, iż większość prac zamieszczonych w omawianym tomie dotyczy historii Polski. Prezentowanie ich zaczniemy od artykułu W. T. Kriwonosa *Drogi i handel ziem ukraińskich z Bałkanami w drugiej połowie XVI i pierwszej połowie XVII wieku* (s. 56—65). Autor zwraca uwagę na rolę ziem południowo-wschodnich Rzeczypospolitej w rozwoju handlu z Imperium Osmańskim. Królowie polscy nadawali takim miastom, jak: Kijów, Lwów, Łuck, Kamieniec Podolski prawo składu i przywileje jarmarczne, dzięki którym handel ów mógł się rozwijać, rosło znaczenie i dobrobyt miast. Jednakże dynamika wymiany towarowej w sposób charakterystyczny odbijała stosunki polityczne Polski z Turcją, Krymem i Rosją. Według Kriwonosa wielkość obrotów przede wszystkim zależała od nich

Charakterystykę problematyki badań demograficznych okresu staropolskiego zaprezentował Mikołaj G. Krikun w artykule *Zagadnienia demografii Polski doby późnego feudalizmu we współczesnej polskiej literaturze historycznej* (s. 32—42). W ocenie autora przeprowadzone badania nie są jeszcze pełne i w demografii tego okresu jest jeszcze wiele do zrobienia.

W omawianym tomie na szczególną uwagę zasługuje artykuł A. M. Kozij *Folwark i jego miejsce w feudalnej gospodarce Chełmszczyzny w drugiej połowie XVI i w XVII wieku* (s. 48—56). Autorka wykorzystała do swoich badań archiwalia Kijowa, Lwowa i Warszawy oraz materiały przechowywane w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie i w Bibliotece im. H. Łopacińskiego.

A. Kozij, jak zwykle w tego rodzaju pracach, nawiązała do dualizmu istniejącego w gospodarce Europy w XVI w. Ponadto w znanej dyskusji historyków polskich (W. Rusiński, F. Bujak, R. Grodecki, A. Wyczański), dotyczącej genezy folwarku, opowiada się za poglądem, akcentującym różnice pomiędzy pierwszymi folwarkami (XII—XIII w.) a tymi z końca wieku XV i XVI. Pierwszych folwarków nie można w żadnym wypadku porównać z folwarkami XVI-wiecznymi, ani pod względem organizacyjnym, ani pod względem rozmiarów produkcji. Dopiero w wieku XVI folwarki, będące gospodarstwami towarowymi, stworzyły bazę systemu folwarczno-pańszczyźnianego w specyficznie polskim wydaniu.

A. Kozij zwraca także uwagę, że na terenie ziemi chełmskiej stosunkowo wcześniej, bo już w 1477 r. ustalono regularną pańszczyznę w wymiarze jednego dnia tygodniowo z ładu.

Autorka akcentuje dużą rolę folwarku w intensyfikacji produkcji rolnej. Ponadto przyjmuje za Wyczańskim jego ustalenia, według których na terenie Korony 2/3 folwarków stanowiły gospodarstwa średnie liczące około 60 ha powierzchni. Należy żałować, iż autorka nie próbowała zweryfikować tezy Wyczańskiego na podstawie obszernego materiału, jakim dysponowała.

Najbardziej rozwiniętą gospodarką folwarczno-pańszczyźnianą dysponowały, według A. Kozij, dobra królewskie (starostwa: chełmskie, krasnostawskie, hrubieszowskie). Rodzi się jednak wątpliwość, czy taki wniosek autorki nie jest wynikiem podstawy źródłowej, jaką wykorzystwała. Materiały dotyczące królewszczyzn zachowały się lepiej niż dla pozostałych typów własności.

Intensyfikacja produkcji rolnej na terenie ziemi chełmskiej w omawianym okresie wiązała się, co trafnie podkreśla autorka, ze wzrostem spławu produktów rolnych i leśnych z terenów między Wisłą a Bugiem do Gdańska². Nie przypadkowo w ziemi chełmskiej przeważały folwarki w pobliżu spławnych rzek na południowym zachodzie.

Syiwetkę wybitnego polskiego historyka prawa Przemysława Dąbkowskiego, żyjącego w latach 1877—1950, przedstawił Jurij M. Grossman (s. 110—118). Dąbkowskiego znamy przede wszystkim jako autora prac historyczno-prawnych. Tutaj Grossman przypomina jego zasługi w dziedzinie badań archiwalnych. Pozostawił bowiem Dąbkowski wiele cennych prac dotyczących dziejów całych zespółów akt grodzkich i ziemskich z terenów Rusi Czerwonej oraz interesujące studia o działalności kancelarii grodzkiej i ziemskiej. Był także inicjatorem „Pamiętnika historyczno-prawnego” i „Przewodnika historyczno-prawnego”.

Pozostałe „polskie” prace tomu dotyczą historii najnowszej. Znany lwowski historyk polskich formacji wojskowych w Rosji w czasie I wojny światowej i Rewolucji Październikowej W. Bieljakiewicz przedstawił badania dotyczące udziału Polaków w październikowym powstaniu 1917 r. w Piotrogradzie (s. 38—48). Na podstawie analizy źródeł przechowywanych w archiwum ZSRR i Polski, wspomnień uczestników wydarzeń oraz prasy naświetla autor rolę Polaków m. in. w obronie Smolnego i szturmie na Pałac Zimowy.

Okresu międzywojennego dotyczy artykuł W. P. Czugaiewa *Z problemów zasadniczych sprzeczności społeczno-ekonomicznych w Polsce w okresie międzywojennym* (s. 31—38). Na szerokiej podstawie źródłowej autor próbuje przedstawić położenie ekonomiczne klasy robotniczej w okresie 20-lecia, akcentując zarazem główne uwarunkowania omawianego stanu rzeczy.

Z pracą tą wiąże się w pewnym sensie artykuł W. W. Cjatko *Odgłosy¹ powstania krakowskiego z 1923 roku na Zachodniej Ukrainie i Białorusi* (s. 84—89), który omówił nieznanie poprzednio stanowisko KPZU i KPZB wobec wydarzeń krakowskich z października 1923 r. Autor przedstawił także przykłady poparcia mas pracujących z terenów wschodnich II Rzeczypospolitej dla zbrojne walki krakowskiej klasy robotniczej.

Interesujące są również wyniki pracy S. W. Kuszińskiej, która zajęła się historią współpracy mas pracujących Ukrainy Radzieckiej z awangardą rewolucyjną Polski w latach 1933—1938 (s. 77—84). Autorka wskazała kierunki, formy i metody walki antyfaszystowskiej i antywojennej, prowadzonej w tym okresie przez polskie masy pracujące.

Polacy w czasie II wojny światowej uczestniczyli w ruchu oporu wielu państw Europy. Polakom — uczestnikom francuskiego ruchu oporu, działającym w okresie

² Por. na ten temat uwagi Stanisława Tworka, *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 1, pod red. Tadeusza Mencła, Warszawa 1974, s. 249—255.

od końca 1943 r. do połowy roku 1944, poświęcony jest artykuł A. A. Szewczuka (s. 71—77). Przedstawiona tu została działalność polskiej sekcji FPK oraz jej walka z niemieckim okupantem.

Wśród artykułów poświęconych Polsce i jej sprawom należy odnotować pracę A. W. Pietrowa *Rozwój współpracy ekonomicznej między Bułgarią a Polską w latach 1966—1970* (s. 14—23), gdzie autor ukazał rozwój współpracy i wzrost wzajemnych kontaktów obu państw w ramach RWPG.

Oprócz wyżej wymienionych w tomie zamieszczone zostały także artykuły: P. I. Arsenicza o związkach czeskich uczonych z etnografami ukraińskimi (s. 89—96); I. I. Czerniawskiego i W. P. Czornija dotyczący spraw bułgarskiego ruchu wyzwolenczego w pracach S. I. Siedielnikowa (s. 96—103); A. W. Kriukowa, przedstawiająca sylwetkę rosyjskiego uczonego I. I. Srieznieńskiego, zainteresowanego historią i kulturą Polski (s. 125—132); oraz Ł. P. Łaptiewej *Działalność rosyjskiego instytutu archeologicznego w Konstantynopolu i jego związki z południowostowiańskimi uczonymi* (s. 118—125).

W sumie omawiany tom „Problemów słowianoznawstwa” zdaje się dobrze prezentować slawistyczne zainteresowania historyków ukraińskich. Czekać więc będziemy na następne.

Grażyna Jakimińska

Zamość. Z przeszłości twierdzy i miasta.

Pod red. Albina Kopruckowniaka i Adama Andrzeja Witusika,
Lublin 1980, ss. 414

Obchody 400-lecia powstania Zamościa sprawiły, iż znacznie wzrosło zainteresowanie przeszłością grodu. Wyrazem tego jest między innymi szereg publikacji, jakie w ostatnim czasie ukazały się na rynku księgarskim, w czasopismach naukowych i prasie codziennej¹. Jedną z ostatnich jest obszerna, licząca ponad 400 stron książka pt. *Zamość. Z przeszłości twierdzy i miasta*, przygotowana przez zespół historyków lubelskich pod redakcją Albina Kopruckowniaka, i Adama Andrzeja Witusika.

Przedsięwzięcie, jakiego podjęli się autorzy i redaktorzy pracy, było bardzo ambitne — przedstawienie w zwięzłych szkicach dziejów twierdzy zamojskiej i miasta od momentu założenia w 1580 r. aż po czasy nam współczesne. Zrezygnowano przy tym z próby zarysowania pełnych dziejów Zamościa (choć w pewnym stopniu taką rolę praca może spełniać) na rzecz szerszego opracowania poszczególnych zagadnień. Przy czym ta rezygnacja z wielostronnego ujęcia tematu ma zarówno dodatnie, jak i ujemne strony.

Siedemnaście szkiców z dziejów twierdzy i miasta redaktorzy podzielili na pięć części, przyjmując zasadę chronologiczno-problemową. Na część pierwszą, zatytułowaną: *Pod znakiem Marsa*, składają się cztery szkice omawiające pierwszy okres istnienia twierdzy: Adama Andrzeja Witusika — o budowie twierdzy zamojskiej i obronie przed najazdem Chmielnickiego, Adama Kerstena — o latach najazdu

¹ Między innymi ukazały się: Adam Andrzej Witusik, *Młodość Tomusza Zamojskiego*, Lublin 1978; Adam Andrzej Witusik, *O Zamościu, Zamojskich i Akademii Zamojskiej*, Lublin 1979; Zdzisław Spaczyński, *Kartki z dziejów drukarstwa na Zamojszczyźnie*, Lublin 1980.